

TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİNİN POLİTİK EKONOMİSİ: YENİ SERBEST TİCARET ANLAŞMASI

Aybaniz SHAHMAROVA
shahmarovaaybeniz@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4699-4146

THE POLITICAL ECONOMY OF TÜRKİYE-UNITED KINGDOM RELATIONS: NEW FREE TRADE AGREEMENT

ÖZ Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler uzun yıllara dayanmakta olup dünyada ortaya çıkan siyasi ve ekonomik krizler bu ülkelerin ticaret ilişkilerini etkilemektedir. Ancak bu ülkelerin partnerlik ilişkileri özellikle ticaret alanında uyumlu bir şekilde günümüze kadar devam etmiştir. Bu ilişki kapsamında ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri de yakın zamanda imzalanmış olan Serbest Ticaret Anlaşması (STA)'dır. Bu çalışmada Neoliberalizmin özünde barındırdığı serbest ekonomi ideolojisine ve STA'nın bu ideolojideki yerine değinilmiştir. Türkiye ve Birleşik Krallık'ın gelişen ekonomik ilişkileri kapsamlı olarak değerlendirilmiş, ilerleyen ticaret ve yatırımcılık ilişkileri detaylı bir şekilde incelenmiş ve gelecekte gerçekleştirilmesi hedeflenen iş birliği alanlarının önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca kalitatif araştırma yöntemi kullanılarak, birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler objektif bir şekilde yorumlanmıştır. STA sonrası yeni dönemde iki ülke arasında ortaya çıkan değişiklikler ve bunların iki ülke üzerindeki ekonomik etkileri ayrıntılı bir şekilde incelendikten sonra bu süreç siyasi açıdan da değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda ülkeler arasındaki ticaret rakamları var olan dokümanlar ve çeşitli kaynaklar üzerinden detaylı olarak taranmış ve farklı dönem krizleri (küresel ve bölgesel krizler) de göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı mukayese analizi yöntemiyle yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Serbest Ticaret Anlaşması, Uluslararası Politik Ekonomi

ABSTRACT The political and economic relations between Türkiye and the United Kingdom are based on many years and the political and economic crises that have emerged in the world affect the trade relations of these countries. However, the partnership relations of these countries have continued harmoniously until today, especially in the field of trade. One of the most important developments that emerged within the scope of this relationship is the recently signed Free Trade Agreement (FTA). In this study, the ideology of free economy, which is at the core of neoliberalism, and the place of FTA in this ideology are mentioned. The developing economic relations of Türkiye and the United Kingdom were evaluated comprehensively, the advancing trade and investment relations were examined in detail and the importance of the areas of cooperation aimed to be realized in the future was emphasized. In addition, by using the qualitative research method, the data obtained from primary and secondary sources were interpreted objectively. After examining the changes that emerged between the two countries in the new post-FTA period and their economic effects on the two countries in detail, this process was also evaluated from a political point of view. In addition, the trade figures between these countries were scanned in detail through existing documents and various sources and interpreted by comparative analysis method by taking into account the crises of different periods (global and regional crises).

Keywords: International Trade, Free Trade Agreement, International Political Economy.

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received: 1 Haziran 2022

Kabul Tarihi
Accepted: 15 Haziran 2022

JEL Codes: F1, F5, F55

GİRİŞ

Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki geçmişten günümüze kadar var olan ticaret ilişkilerinin, günümüz Serbest Ticaret Anlaşmasıyla (STA) kazandığı yenilikleri ve özellikleri ele almak ve geçmişe nazaran iki ülke arasındaki ticaret ilişkilerinde ortaya çıkan gelişmeleri, yenilikleri değerlendirmek bu makalenin amacı olarak belirlenmiştir. Türkiye ve Birleşik Krallık uzun yıllara dayanan bir ticaret ilişkisine sahiptir ve zaman zaman dünyada yaşanan ekonomik krizler bu ülkelerin ticaret ilişkilerini etkilese de, partnerlik ilişkileri uyumlu bir şekilde günümüze kadar devam etmiş ve gelişmiştir. Bu ilişki kapsamında ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri de, iki ülke arasında imzalanmış olan Serbest Ticaret Anlaşmasıdır. STA'nın amacı bu iki ülkenin karşılıklı ticaret faaliyetlerini kolaylaştırmak, geliştirmek, arttırmak ve çeşitlendirmek olmuştur. 20 Nisan 2021 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması sonucunda iki ülke arasında yapılan ticaret verilerini karşılaştırmalı olarak incelediğimiz zaman, ülkelerin ticaret hacimlerinde yaşanan artış açık bir şekilde görülmektedir. Anlaşmanın sağladığı avantajlar iki ülkenin de ekonomisini olumlu yönde etkilemiş ve karşılıklı ticaret ilişkilerini daha da yakınlaştırmıştır. Bu doğrultuda Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki gelişen ilişkiler çeşitli yatırımcılık girişimleri, artan ekonomik karlılık ve farklı alanlarda oluşturulması hedeflenen işbirlikleri ile sonuçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, STA'nın doğası nedeniyle kendisinde barındırdığı, Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) teorilerinden biri olan Neoliberal ideoloji ele alınmıştır. Neoliberal ideoloji genel hatlarıyla bölümün ilk yarısında UPE kapsamında inceledikten sonra, ikinci yarısında STA ile arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada Liberalizmin en önemli düşünürlerinden Adam Smith ve David Ricardo'nun teorilerine de değinilmiştir. Son olarak ise, devletlerin işbirliği konusundaki tutum ve davranışları, kurumların önemi Neoliberal ideoloji kapsamında değerlendirilmiştir. Birinci bölümün ikinci yarısında ise, STA'nın bir koşullandırma çerçevesi olarak Neoliberal ideoloji ve Neoliberal yeniden yapılanma için önemi vurgulanmış ve taraf ülkeler için sağladıkları önemli avantajlar genel olarak açıklanmıştır. Tarihsel gelişim süreçleri nedeniyle üç dönem bazında ele alınan STA'ların, Neoliberal ideolojiyle ilişkisi bu dönemler bazında incelenerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticaret ilişkilerinin nasıl şekillendiği ve günümüz Serbest Ticaret Anlaşmasına kadar yaşanan süreç incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticaret ilişkilerinin Avrupa Birliği kapsamındaki Gümrük Birliği anlaşmasıyla nasıl şekillendiğine ve sürecin hangi kurallar çerçevesinde ilerlediğine değinilmiştir. BREXIT aşaması ve STA'ya giden süreç genel hatlarıyla değerlendirildikten sonra, Türkiye ve Birleşik Krallık'ın karşılıklı ticaret verileri ve dış dünya ile yaptıkları toplam ticaret verileri incelenerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise, STA'nın Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticaret ilişkilerine etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle İkili Serbest Ticaret Anlaşmasının yayınlanmış olan orijinal metni incelenmiş ve analitik olarak yorumlanmıştır. STA yürürlüğe girdikten sonra ülkelerin tarım ve sanayi sektöründe ortaya çıkan yenilikler araştırılmış ve buna ilişkin olarak farklı alanlarda oluşturulan ve oluşturulması hedeflenen yeni işbirliği imkanları incelenmiştir. Son olarak Serbest Ticaret Anlaşmasının ve Türkiye pazarının Birleşik Krallık için ekonomik ve siyasi açıdan önemi, hazırladığımız grafiklerde ve yorumlama kısmında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİDE NEOLİBERAL YAKLAŞIMLAR

Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) devletin ve piyasanın (siyasetin ve ekonominin) karşılıklı etkileşimini inceleyen, araştıran, eleştiren interdisipliner bir bilim dalı olup, küreselleşme sonucunda günümüzde politik ve ekonomik güçler (devlet ve devlet dışı aktörler) arasındaki etkileşimi ele alan bir çalışma alanına dönüşmüştür (Crane & Amawi, 1997:4; Veseth, 2009:1-24). Sıklıkla literatürde karşılaştığımız UPE kavramı da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası Politik Ekonomi devletler arasındaki ilişkilerin ötesine geçerek devlet dışı aktörleri de kendi kapsamı dahiline almakla disiplinin alanını genişletmiştir (Walzenbach, 2016:1-2). UPE geçmişten günümüze kadar var olan bir kavram olsa da, 1970-1980’li yıllarda küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaya başlamıştır. Liberalizmin artan etkisi ile ulaşım ve iletişim alanlarında, sermaye ve emek akışında, ekonomik ve politik alanlarda yaşanan serbestleşme, küreselleşmenin önemli bir unsuru olmuştur (Harvey, 2007; Collier & Dollar, 2002).

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte hem finans-kapitali denetimsizliği hem de uluslararası ödemeler sisteminde yaşanabilecek krizleri önlemek için 1944 yılında ABD tarafından Bretton Woods sistemi oluşturulmuştur. Ancak yaşanan Vietnam Savaşı ve Petrol Şoku gibi sistemde büyük etki yaratan olaylar sonucunda ABD ve Avrupa da krize girmiştir (Balaam & Dilliman, 2015:71-72; Beaud, 2015:313-316). Bu olayların etkileri uluslararası sistemde sadece ekonomik ya da politik boyutta olmamıştır. Başka bir ifade ile politik nedenlerle ortaya çıktığı düşünülen bu olayların aslında ekonomik amaçları da içinde barındırdığı ilerleyen süreçte ortaya çıkmıştır. Bu noktada UPE’nin kurucularından biri olan Susan Strange’e vurgu yapmak gerekmektedir. Çünkü Strange, 1970 tarihinde yazdığı ve UPE’nin manifestosu olarak kabul edilen çalışmasında “Mutual Neglect-Karşılıklı İhmal” kavramını kullanarak siyasi argümanların tek başına yeterli olmayacağını, uluslararası sistemde ekonomi ve siyasetin özellikle bir arada ele alınması gerektiğini savunmuştur (Balaam & Dilliman, 2015:40; Al, 2015:145-146). Nitekim eski ABD başkanı Ronald Wilson Reagan döneminde (1981-1989) Liberal politikalar yeniden canlanmış ve Washington Konsensüsü ile birlikte Neoliberalizm, UPE’de etkisini göstermeye başlamıştır (Jacobs & Zelizer, 2010:1; Şişman, 2007:76). Bu bilgiler ışığında UPE çerçevesinde Neoliberal yaklaşımları ve politikaları daha iyi anlayabilmemiz için çalışmamızda ilk önce Merkantilizm/Realizm, Liberalizm ve Marksist yaklaşımlar kısaca genel hatlarıyla incelenmiştir.

Realizm/Merkantilizm; 15.yy’da Machiavelli’nin öncülüğünde ortaya çıkarak uluslararası arenada üç yüz yıllık bir egemenliğe sahip olmuştur. 18.yy’a kadar uluslararası arenada egemen olan bu köklü ideolojiler; Uluslararası sistemin anarşik bir düzene sahip olduğunu, bu noktada tek başına olan devletin ulusal güvenliği sağlamak için birincil maksadının askeri güce sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Realizmin kökenlerini oluşturan Merkantilist anlayışa göre; değerli madenlere sahip olmak ulusun zenginliğini simgeleyen en önemli etkidir. Merkantilistler zenginliğe sahip olmak için altın ve gümüş gibi değerli elementlerin önemine vurgu yapmışlardır. Bu doğrultuda Realistler ekonomik faaliyetleri ulusal refah ve güç oluşturmak için kısıtlanabilecek ve devlet çıkarları doğrultusunda şekillenebilecek destekleyici bir güç olarak değerlendirmiştir. Realizm/Merkantilizm; Devleti kendi çıkarları doğrultusunda korumacı politikalar izleyen, ekonomiyi denetleyerek ihracat fazlası oluşturmayı ve iç servetini arttırmayı hedefleyen, teknolojik gelişmeleri askeri gücü arttırarak ulusal güvenliği sağlamak için kullanan uluslararası sistemin temel aktörü olarak tanımlamıştır (Al ve Katıtaş, 2020:7,14,15).

18.yy’ın ikinci yarısında Birleşik Krallık’ta yaşanan Sanayi devrimi sonucunda uluslararası sistemi etkileyecek köklü değişimler yaşanmıştır. Özellikle bilimsel alanda yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan

makineleşme ürün fazlası oluşturmuş ve pazar ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Yaşanan değişimler devlet yönetim sisteminde ve politikalarında köklü yenilikler yapılmasına neden olmuştur. 18.yy'ın bilim adamlarından Liberal düşünür Adam Smith; dönemin değişen koşullarının yeni ekonomik ve ticari düzene ihtiyaç oluşturduğuna vurgu yaparak, korumacı politikalara karşı çıkmıştır (Al ve Katıtaş, 2020:8,9,15). Realist/Merkantilist tutumun tam aksi düşünceleri savunan Smith, devletin müdahalesi gerekmeden ekonomi ve piyasanın “görünmez el” aracıyla kendi dengesini oluşturarak uyum içerisinde işleyeceğini ifade etmiştir (Heywood, 2016:410-411). Liberalizm “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganıyla, ticaretteki kısıtlamaların (tarifelerin), kotaların, gümrük vergilerinin olmadığı, sermayelerin ve yatırımların serbestçe dolaştığı bir dünyayı öngörmüştür (Naggar, 1997:36). Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eserinde belirttiği Mutlak Üstünlük Teorisi'nde; devletlerin, serbest ticaret ortamında daha ucuz maliyete ürettikleri ürünleri dış pazara ihraç ederek o ürünler üzerinde uzmanlaşması gerekliliği vurgulanmıştır. Üretim maliyeti göreceli olarak yüksek olan diğer ürünlerin ise daha düşük fiyata başka ülkelerden satın alınması gerektiği ifade edilmiştir (Case, Fair, & Oster, 2012:667). Liberal yaklaşım devletlerin rasyonel birer varlık olduğunu, bu nedenle sınırlı kaynakların olduğu bir dünyada daha düşük maliyetle maksimum fayda sağlamaya çalıştıklarını ve dolayısıyla fırsat maliyeti çerçevesinde kararlar aldıklarını iddia etmiştir (Gilpin, 1987:23-30). Fırsat maliyeti yaklaşımının önde gelen örneği ise, David Ricardo'nun Karşılaştırmalı (Mukayeseli) Üstünlük Teorisidir. Bu teoriye göre; bir ülke dahilinde üretilen tüm ürünler diğer ülkelerin ürünlerine nazaran daha avantajlı ve üstün düzeyde üretilse bile, ülke ürünleri karşılaştırarak diğerlerine nazaran en çok avantaj ve üstünlüğe sahip olan ürün üzerinde uzmanlaşmalı, diğer ürünleri ise o ürünler üzerinde uzmanlaşmış başka ülkelerden ithal etmelidir (Topuz ve Coşkun, 2018:673; Balci ve Göcen, 2020:182). Ricardo'ya göre böyle olduğu takdirde toplam ticaret verimi artacak ve piyasa maksimizasyonu gerçekleşmiş olacaktır (Stanford, 2015:258-259).

19.yy'da Karl Marx tarafından temeli atılan Marksizm; Adam Smith ve David Ricardo'nun ileri sürdüğü Liberal ekonomiye karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Liberal ekonomi sonucu şekillenen Kapitalist düzeni sömürge mekanizması olarak nitelendiren Marksist ideoloji, kapitalizm dahilindeki çekişme ortamına istinaden, kapitallerin kendi sermaye birikimlerini düşündüğüne, işçi sınıfının sömürüldüğüne ve iki sınıf arasındaki çatışma ortamına vurgu yapmıştır. Marksizm emeği karşılığında işçi sınıfına hak ettiği maddi kazancın verilmemesi sonucu, sınıflar arasında oluşan çatışmanın zamanla şiddetleneceğine ve bunun sömürgeciliğin (kapitalizmin) ve işçi sınıfı üzerinden elde edilen haksız kazancın (haksız sermaye birikiminin) sonu olacağını belirtmiştir (Al ve Katıtaş, 2020:10,17,18).

Özetlemek gerekirse 20.yy'ın ilk yarısında yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşının etkileri devletleri korumacı politikalar izlemeye teşvik etmiştir. Bu savaşlar sonucunda oluşan ulusal güvenlik kaygıları nedeni ile döneme Realist politikalar hakim olmuştur. Güvenlik ve güç kaygısı devletleri politik ve ekonomik alanda Realist politikalar izlemeye yöneltmiştir. Bu durum 1970'li yıllara kadar devam etmiş ve korumacı politikalar sonucunda oluşturulmuş kurumların (Bretton Woods, IMF, Dünya Bankası vb.) başarısız olması ile de Washington Konsensüsünün çökmesiyle sonuçlanmıştır (Al ve Katıtaş, 2020:11-12; Kızılboğa Özasan ve Akbulut, 2020:81).

1970'li yıllarla birlikte etkisi artmaya başlayan Liberal yaklaşımlar, 1980'li yıllarda Neoliberal anlayış olarak yeniden yaygınlık kazanmıştır. Genel hatlarıyla incelediğimizde Liberalizm; serbest piyasa, sermaye akımları, açık piyasa gibi anahtar kelimeleri içine alarak Realizmin karşısında konumlanmıştır ve savunduğu düşüncelere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile hız kazanan Neoliberalizm, Realizmin

temel prensiplerinin yanlış olduğunu savunmuş serbest piyasa, ticaret ve ekonomideki devlet etkinliği azaltılması konularına vurgu yapmıştır. Bu noktada kısaca küreselleşme sürecine değinmemiz önem arz etmektedir. Daha açık bir ifade ile küreselleşme; piyasaların, ulus-devletlerin, şirketlerin ve teknolojinin global entegrasyonunu ve bunların tüm dünyaya daha hızlı erişimini sağlayan bir süreçtir (Friedman, 2000). Nitekim 1989 yılında gerçekleşen Washington Konsensüsü sonucunda Neoliberal politikalara yönelme küreselleşmenin hızını arttırmıştır (Balaam & Dilliman, 2015). Neoliberal politikaların daha çok yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde sermaye akışları serbestleşmiş, küresel üretim artmış, teknolojik yenilikler sonucunda da ulaşım ve iletişim hızlanmıştır (Kızılboğa Özasan ve Akbulut, 2020:82).

Dominant paradigmalardan biri olan Neorealizm, global sistemin anarşik yapısı nedeniyle devletlerin işbirliği yapma olasılığının mümkün olmadığını iddia etmektedir. Nispi kazanç kaygıları nedeniyle işbirliğinin mümkün olmayacağını savunmaktadır. Neoliberal yaklaşım ise, bunun tam aksine karşılıklı işbirliğinin, uluslararası örgütler vasıtasıyla gerçekleşebileceğini öngörmektedir (Baldwin, 1993:4,5,12; Keohane, 1984:9, 26). Ayrıca Neoliberalizme göre devletlerin egemenliği konusunda hassas olması ve kolay bir şekilde bundan feragat edememesi, uluslararası sistemdeki var olan anarşinin göreceli kazanç kaygılarına yol açması gibi nedenlerle devletler iş birliğinden kaçınmaktadırlar (Abbott & Snidal, 1998:6; Keohane, 1984:29). Rasyonel devletlerin iş birliği yapmamasının nedeni yalnızca nispi kazanç ve anarşik ortam değildir, ayrıca devletler arasındaki bilgi eksikliğinden kaynaklanan mahkumlar ikilemidir.¹ Anarşik ortamda ortaya çıkan mahkumların ikilemi devletler arasında güvensizlik sorununa neden olmaktadır. Neoliberal yaklaşım, realistlerin göreceli kazanç kavramına gerektiğinden fazla önem atfettiğini ve göreceli kazanç kaygısının veya mahkumların ikilemi gibi kolektif eylem sorunlarının devletler arası işbirliği ortamında, tıpkı grup ilişkilerinde olduğu gibi üstesinden gelinerek işbirliğinin gerçekleşebileceğini öngörmektedir (Snidal, 1985).

Neoliberalizm uluslararası ilişkilerde iş birliğine engel olan “iş kaygılarından” ziyade, “aldatılma kaygılarının” var olduğunu vurgulamaktadır. Eğer kurumlar aracıyla bu sorun çözümlerse aktörler rasyonel birer varlık olarak işbirliğine girecektir. 1970’li yıllardan günümüze kadar etkin bir şekilde var olan Neoliberal yaklaşıma göre, devletlerin çıkar ve kazanımları söz konusu olduğunda sıklıkla işbirliğinde buldukları görülmektedir (Stanford, 2015:52-53). Aldatılma kaygılarını ortadan kaldırmak veya azaltmak için ise kurumlardan yararlanmaktadırlar. Nitekim Neoliberal düşünürler bu noktada devletlerin karşılıklı işbirliğini gerçekleştirmek için belli kuralların veya kurumların oluşturulmasını zaruri görmektedir. Neoliberal yaklaşım da uluslararası kurumların tüm devletlerin çıkarlarına hizmet edeceğini vurgulamaktadır (Axelrod & Keohane, 1985:250).

Kurumlar; devletlerin davranışlarına, çıkarlarının ne olduğuna yön veren ve devletleri o çıkarlara yaklaştıran mekanizmalar olarak açıklanmaktadır ve merkezi bir karar alma mekanizması ya da örgütsel bir yapısı yoktur. Çünkü kurumlar birer rejim olarak kabul edilmektedir. Bazı temel fonksiyonları ifade ederek anarşinin üstesinden gelen bu kurumlar, devletlerin işbirliği yapmasına yardımcı olmaktadır (Stein, 2008:208-209). Kurumlar ayrıca aktörleri bir araya getirmekte, aralarında koordinasyon ve iletişim kurmaya yardımcı olmakta ve aktörler arasında bilgi alışverişini sağlamaktadır. Bilgi

¹ Mahkumlar ikilemi, işbirliğine taraf olan aktörler arasında iletişim ve koordinasyon zayıflığı nedeniyle ortaya çıkan bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle metafor özellikle aldatılma ve güvensizlik ikilemine vurgu yapar. Denetimin ve yaptırımın olmadığı işbirliği ortamlarında taraflar kendi kazanımlarını optimize etmek için hareket eder ve bu da tarafların birbirlerini aldatmasına neden olur. Sonuç olarak ise, her iki taraf ilişkiden zararlı çıkar.

alışverişi aktörlerin alacağı kararları etkileyen en önemli faktördür. Çünkü devletler arasında bilgi eksikliğinin olması belirsizliğin ve güvensizliğin var olduğu bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır. Bu da devletlerin işbirliği gerçekleştirmesi için olumsuz bir ortamdır. Ancak şeffaf bilgi akışı; devletlerin birbirilerinin çıkar ve amaçları konusunda güvenilir bilgi sahibi olmasına ve daha rahat bir şekilde işbirliğine yaklaşmasına neden olmaktadır (Axelrod & Keohane, 1985:231; Keohane, 1984:66-69; Stein, 1982:304-308). Kurumların merkezi otoritenin olmadığı uluslararası bir ortamda mütekabiliyet anlayışının gelişmesine yardımcı olarak belirlenen normlar ve kuralların uygulanması sonucunda uluslararası işbirlikleri gerçekleşmektedir. İşbirliğinin ticari alanda genişlediği ve yüksek gelirlerin sağlandığı bir ortamda mütekabiliyet, uluslararası ilişkilerde gerçekleştirilecek adaletsiz bir yaptırıma karşı ticareti kısıtlayarak uluslararası kurumlar çerçevesinde belirtilen kurallara uyulmasını teşvik etmektedir (Keohane, 1984:245).

Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Neoliberalizm Arasındaki İlişki

Serbest ticaret anlaşmaları, serbest ticaret politikalarının uygulama araçları olarak ortaya çıkan bir koşullandırma çerçevesidir. Koşullandırma çerçevelerinin görevi; ticaret ve piyasa faaliyetlerindeki uluslararası kısıtlamaları, sübvansiyonları ve diğer devlet kısıtlamalarını engelleyerek Neoliberal yeniden yapılanmaya² hizmet etmektir (Grinspun & Krekewich, 1994:35,36,41). STA'lar anlaşmaya taraf olan ülkelere sundukları ayrıcalıklar nedeniyle büyük önem arz etmektedir. Anlaşmaya taraf olan partner ülkeler yaptıkları karşılıklı ticarete birçok ayrıcalıklara sahip olmaktadır. STA'ların sunduğu en önemli ayrıcalıklardan biri tarife, kota ve vergi gibi kısıtlamaların karşılıklı olarak ortadan kaldırılmasıdır. Buna bağlı olarak da taraflar yaptıkları ticaret sonucunda oluşabilecek ekonomik yüklerden kurtulacak ve ürünleri partner ülkelerin pazarlarında rekabet gücü kazanacaktır. STA'lar kapsadıkları tüm ürünlerin fikri mülkiyetini güvence altına almaktadır (International Trade Administration, 2022). Partnerlerin birbirlerine ihraç ettikleri, üretilen tüm fikri emek ürünlerinin sanatsallığı, isimleri ve ürüne has sembolleri anlaşma kapsamında resmi olarak korunmaktadır (Upcounsel, 2020). Anlaşmaya taraf olan ülkelerin tümü partner ülkelerin ihracatında, ürün standartlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilme özelliğine sahiptir (International Trade Administration, 2022). STA'ların en önemli özelliklerinden biri de gelişmekte olan ülkelere yatırım ve ticaret fırsatları sağlayarak ekonomilerini geliştirmek ve farklı alanlarda oluşturulabilecek işbirliği fırsatları yaratmaktır (Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade, 2022).

Serbest Ticaret Anlaşmalarının gelişim sürecini dikkate alarak tarihsel açıdan üç döneme ayırabiliriz. Bunlar, İmparatorluk dönemi STA'sı, ABD'nin yükselişi – Modern STA'ları ve Yeni dönem STA'ları olarak karşımıza çıkmaktadır (European Student Think Tank, 2016). Tarihte ilk yapılan serbest ticaret anlaşması 1860 yılında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Cobden-Chevalier antlaşmasıdır. İmparatorluk döneminde yapılmış bu anlaşma ilk modern serbest ticaret anlaşması olarak tarihe geçmiştir (Dembour & Stammers, 2018:174). II. Dünya Savaşının sona ermesiyle yükselişe geçen Neoliberalizm sonucunda, STA'ların ikinci dönemi başlamıştır. STA'lar bu dönemle birlikte Neoliberal reformları tüm ülkelere aşlayan önemli bir koşullandırma çerçevesine dönüşmüştür. Bu dönem ülkeler arasındaki ticareti serbestleştirerek uluslararası bir düzeye yükseltmek için GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması-1947) ve DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü-1995) gibi çok taraflı anlaşmalar yapılmıştır. GATT, küresel ekonomik düzenin oluşturulması amacıyla yapılmış olan ilk uluslararası çok taraflı anlaşmadır. Dönemin küresel aktörleri arasında imzalanan bir çok önemli anlaşma bulunmaktadır. ABD ve Avrupa ülkelerinin imzaladıkları NAFTA (Kuzey Amerika Serbest

² Neoliberal yeniden yapılanma, 1920'li yıllara kadar devam eden Liberal ideolojinin 1970-1980 yıllarında yeniden canlanması ile ortaya çıkan bir süreçtir.

Ticaret Anlaşması), CUSFTA (Kanada-ABD Serbest Ticaret Anlaşması) ve Avrupa Birliği Gümrük Anlaşması bugün küresel ekonominin oluşmasında, serbest ticaret anlayışının ve Neoliberal ekonominin yaygınlaşmasında büyük bir katkı payına sahiptir (European Student Think Tank, 2016; Grinspun & Krelewich, 1994:33). Tarihte güç dağılımının bir kez daha değişmesiyle birlikte STA'ların yeni dönemi başlamıştır. Bu noktada Çin küresel hegemon konumuna yükselerek uluslararası ticaret sisteminin düzenini derinden etkilemiştir. Bu doğrultuda Güneydoğu Asya pazarlarına yönelik aranan alternatifler sonucunda son zamanlarda bölgesel ve ikili STA'ların büyük oranda arttığını görmekteyiz (European Student Think Tank, 2016). Buna verilecek en yerinde örnek ise, Birleşik Krallık'ın son zamanlarda farklı ülkelerle imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmalarıdır.

Özet olarak STA'lar, küresel ticaret sisteminin hakim olduğu bir dönemde, Neoliberal ekonomi politikalarını ülkelere aşıl原因 ve geliştirmekte olan ülkeleri yeni küresel sisteme empoze etmek için kullanılan önemli bir araçtır. STA'lar birçok ülkeyi, Washington Konsensüsünün de kendisinde barındırdığı Neoliberal yeniden yapılandırma hedeflerine bağlayacak önemli bir koşullandırma çerçevesidir. Bu doğrultuda 1970-1980'li yıllarda yeniden etkinlik kazanmaya başlayan Neoliberal politikalarla birlikte, Serbest Ticaret Anlaşmalarının da yeni ve parlak bir dönemi başlamıştır. STA'lar günümüzde büyük popülerlik kazanarak yaygınlaşmakta ve Neoliberal reformları kendisinde barındırarak, Neoliberal ekonomi yaklaşımının küresel dünya düzeyinde etkinlik kazanmasına katkı sağlamaktadır (Gathii, 2011:421).

TÜRKİYE VE BİRLEŞİK KRALLIK ARASINDAKİ TİCARET İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Ülkeler arasında yapılan ticaret anlaşmaları, günümüzde modernize edilerek ve kapsamı daha da genişletilerek gerçekleştirilmektedir. Devletlerin anlaşmalar kapsamında gerçekleştirdikleri karşılıklı ticaret faaliyetleri, ülke ekonomilerini geliştirmekte ve refah düzeylerini yükseltmektedir. Bu bağlamda pazarın genişlemesi ve artan rekabet ekonomik verimliliğin yükselmesine neden olmaktadır (Hur & Park, 2012). Geniş yelpazeli pazar imkanları oluşturmak için devletlerin yaptıkları en önemli anlaşmalar ise Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlaşmalar doğrultusunda ülkeler arasında gerçekleştirilen ticaret faaliyetlerinin önündeki engellerin azaltılması ve ticaret bağlarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Lanjouw, 1995:56). STA'nın yapılmasındaki maksat, oluşturulacak serbest ticaret politikası kapsamında mal ve hizmetler üzerindeki hükümet tarifesi, kota ve vergi gibi belirli engelleri azaltmak veya ortadan kaldırmaktır. STA kapsamında ticari faaliyetlerde bulunan ülkeler, bu faaliyetleri sonucunda oluşabilecek yüksek oranlı vergi yükünden de korunmaktadır. Kavramsal olarak STA; ülkeler arasında gerçekleşen ticari faaliyetlerde ürünler üzerinde var olan tüm tarifelerin kaldırılması ve bu anlaşmaya taraf ülkelerin başka ülkelerle gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerde ilişkilerin küresel düzeyde kalmasını içeren bir anlaşma türü olmaktadır (Gültekin ve Üyümez, 2015:409).

Türkiye ve Birleşik Krallık (BK) arasında yıllardır devam eden ticari ilişkiler, 01 Ocak 2021 tarihinde uygulanmaya başlanan Serbest Ticaret Anlaşmasına³ kadar AB kapsamında oluşturulan Gümrük Birliği Anlaşması ile sürdürülmüştür. Bu süreçte Türkiye öncelikle AB ile Ankara Anlaşmasını (01.12.1964 yılında yürürlüğe giren) imzalamıştır ve ticari, ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu Anlaşmanın amacı, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin sürekli ve dengeli bir şekilde güçlendirilmesini teşvik etmek ve Türk halkının istihdam düzeyini, yaşam koşullarını

³ Türkiye-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması 29 Aralık 2020 tarihinde imzalandıktan sonra 1 Ocak 2021 tarihinde geçici olarak uygulanmaya başlanmış olup, 20 Nisan 2021 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.

iyileştirmektir (Official Journal of the European Communities, 1977). AB'nin ortak ticaret politikasını hayata geçirmek amacıyla gerçekleştirdiği Gümrük Birliği Anlaşması ise 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye'de yürürlüğe girmiş ve ticari ilişkileri daha da geliştirmiştir. Bu anlaşma, AB tarihinde *üye olmayan bir devletle* yapılan ilk önemli Gümrük Birliği anlaşması olarak tarihe geçmiştir. Ortak ticaret politikasının asıl amacı; belirli kurallar çerçevesinde Gümrük Birliği Anlaşmasına taraf ülkelerin ortak pazarını oluşturmaktır (European Commission, 2019:2). Endüstriyel ürünler anlaşma kapsamına dahil olmakla birlikte, işlenmemiş tarım ürünleri ve kamu alımları kapsam dışında tutulmaktadır. Bu nedenle tarım ürünleri, kömür ve çelik ürünlerine ikili ticaret imtiyazları uygulanmaktadır. Gümrük Birliği kapsamına dahil olan ürünlere ise, ortak bir dış tarife uygulanmaktadır. Ayrıca Gümrük Birliği anlaşması, gümrük mevzuatı, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması, fikri, sınai ve ticari mülkiyetin, rekabetin korunmasına ilişkin yasaların yakınlaştırılması hususunda Türkiye'nin AB hukukuna uyum sağlaması gerektiğini öngörmektedir (European Commission, 2021). Bu bağlamda üye ülkelerin anlaşma doğrultusunda zorunlu oldukları en önemli düzenleme; aralarında gerçekleştirdikleri ticaretin *tarife ve kotalarının tamamen ortadan kaldırılması* ve başka bir *üçüncü devletle* gerçekleştirilebilecek herhangi bir ticari anlaşmada ise Gümrük Birliği anlaşmasınca belirlenen *ortak gümrük tarifesinin uygulanmasıdır*. AB müktesebatına uyum ve tarifelerin serbestleştirilmesi Türkiye'nin küresel rekabet gücünü artırmıştır (European Commission, 2021). Ayrıca üye ülkeler ticari faaliyetleri doğrultusunda miktar kısıtlaması uygulayamamakta veya üye olmayan başka bir üçüncü devletle tercihli bir ticaret anlaşması gerçekleştirememektedir. Gümrük Birliği anlaşmasıyla Türkiye, dış ticarete AB rejimine uyum sağlamış ve zamanla dünya ekonomisine ve Avrupa üretim ağlarına entegre olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2019).

Gümrük Birliğinden sonra Türkiye ve BK arasında yeni serbest ticaret ortamını oluşturan Serbest Ticaret Anlaşmasına değinmeden önce BREXIT kavramını ve bu kavramın nasıl ortaya çıktığını açıklamamız gerekmektedir. İngiltere ve çıkış kelimelerinden oluşan BREXIT, İngiltere'nin Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) baskılarıyla 2016 yılında referandumla, AB'den ayrılma süreciyle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır (Kızılboğa Özasan ve Akbulut, 2020:86-89). BREXIT'in ortaya çıkmasının ve yüksek oranda oy toplamasının nedeni ise, Birleşik Krallık'ta aşırı küreselleşme sonucu yaşanan göç sorunu ve popülist baskılar olmuştur. Birleşik Krallık'a ilişkin kararların kendi ilkeleri doğrultusunda, ülke içinde alınması ve sınırları üzerindeki kontrolü kendisinin sağlaması için parlamentoda etkin bir şekilde BREXIT tutumu sergilemesi büyük önem arz etmiştir (Joppke, 2020:3-4). Resmi olarak İngiltere, AB'den ayrıldıktan sonra, 31 Ocak 2020 tarihine kadar 11 aylık Geçiş Dönemini kapsayan süreçte, geleceğe yönelik oluşacak iktisadi ve politik ilişkileri kapsayan görüşmeler yapmıştır. Geçiş Dönemi boyunca, Gümrük Birliği şartlarının uygulanacağı da AB tarafından ifade edilmiştir. 31 Ocak 2020 tarihine kadar İngiltere'nin, DTÖ üyeleri tarafından bir AB üyesi olarak muamele göreceği de belirtilmiş olup, Geçiş Dönemi sonrası Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan STA ise 20 Nisan 2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir (TİMDDO, 2020:65-68).

Birleşmiş Krallık, AB'den ayrılması beraberinde, diğer ülkelerle olan mevcut ticari ilişkilerinde sürekliliği sağlamayı hedeflemiş ve ticaret ortaklarıyla yaptığı mevcut ticaret anlaşmalarının etkilerini mümkün olduğunca çoğaltan yeni ikili anlaşmalar geliştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticaretin sürekliliğinin sağlanması için en uygun araç uzun vadeli bir anlaşmanın, STA'nın yapılması olmuştur (Department For International Trade, 2021:6-7).

Türkiye ve BK arasındaki ticaret ilişkilerini incelerken, geçmişten günümüze kadarki ithalat ve ihracat verilerini incelememiz iki ülke arasındaki genel ticaret düzeyini doğru bir şekilde analiz etmemize yardımcı

olacaktır. Tablo 1’de 1948’den 2020 yılına kadar Türkiye ve BK arasında gerçekleşen toplam ürün ihracat ve ithalat verileri yer almaktadır (World Trade Organization, 2021). İki ülkenin de genel olarak ticaret verileri incelendiğinde, Türkiye’nin toplam ürün ihracat ve ithalat verilerinin özellikle 1948-1970’li yıllarda Birleşik Krallık’a kıyasla daha düşük düzeyde olduğu açıkça görülmektedir. İhracat ve ithalatın 1948’den 1970’lere kadar daha düşük düzeyde gerçekleşmesinde o dönemde yaşanan olaylar etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonra dönemde Türkiye, savaşın etkilerini 1970’li yıllara kadar üzerinden atamamıştır. Daha açık bir ifade ile kronolojik olarak baktığımızda, savaş döneminde ithalatın azalması, dış ticaret olanaklarının kısıtlanması Gayri Safi Yurt İçi Hasılda (GSYİH) negatif büyümeye neden olmuş ve ülke ekonomisi resesyona girmiştir. Ekonominin daralması Türkiye’nin yakın gelecekteki ihracat ve ithalat oranlarını da büyük oranda etkilemiştir (Koçtürk ve Gölalan, 2010:59). 1950’li yılların ilk yarısında Türkiye Liberal düzenin hakim olduğu, ithalata dayalı bir ekonomiye sahipti. Lakin bu dönem artan döviz sıkıntısı, ülke ithalat imkanlarının gerilemesinde büyük rol oynamıştı. Bu nedenle gerçekleştirilen ithal ikameci sanayileşme stratejisi 1960’lı yılların tamamını kapsamış ve ithalat düzeyi büyük oranda düşürülmüştür (Başkaya, 1986:137-143). 1970’li yıllarda yaşanan Petrol Krizi de Türkiye ekonomisini derinden etkilemiştir. Petrolü politik baskı aracı olarak kullanan OPEC üyeleri bu krizin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Öztürk ve Saygın, 2017:2). Bu dönem petrol fiyatlarının %15 oranında artması ve yaşanan petrol temini sorunu ülkelerin gelir kayıplarını arttırmıştır (Kuper, 2002:17). Petrol kaynaklarına sahip olmayan bir ülke olarak bu artış, Türkiye’nin ithalat tutarlarında büyük oranda yükselişe neden olmuş ve bu da ülkenin döviz krizine girmesine sebebiyet vermiştir (Sırım, 2018:5754).

1980’li yıllarda Türkiye’nin Birleşik Krallık’a ihraç ettiği ürünler genel olarak; tarım ürünleri, gıda ürünleri, yakıt ve madencilik ürünleri, demir ve çelik ürünleri, sanayi ürünleri, ofis ve telekomünikasyon ekipmanları, otomotiv ürünleri, tekstil ve giyim ürünleri olmuştur. Ancak bu ürünlerden demir çelik ve otomotiv ürünlerinin ihracatı *sadece* 1980 yılında ve *bir kez* yapılmıştır. Diğer ürünlerin sürekli ihracatı ise 1990 yılından itibaren başladığı görülmüştür. Türkiye’nin Birleşik Krallık’tan ithal ettiği ürünler genel olarak; tarım ürünleri, gıda ürünleri, yakıt ve madencilik ürünleri, sanayi ürünleri, demir ve çelik ürünleri, kimyasal ürünleri, ofis ve telekomünikasyon ekipmanları, tekstil ve giyim ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır (World Trade Organization, 2021).

İhraçat ürünlerinden bazılarında olduğu gibi, ithalat ürünlerinden de *demir çelik ve kimyasal ürünleri* 1990 yılına kadar *sadece bir kez* 1980 yılında ithal edilmiştir (World Trade Organization, 2021). 1980’li yıllarda Türkiye’nin ithal ikameci sanayileşme stratejisinden çıkarak, dış ticareti serbestleştirilmesi, dış ticaret hacminin yükselmesine neden olmuştur. Ancak o dönem yaşanan borç krizleri, Türkiye’deki finansal piyasaların gerilemesine yol açmıştır. Artan enflasyon, dış borç ve işsizlik sebebiyle ithalatta ve ihracatta durgunluk yaşanmıştır (Uygun, 2011:2,13,14). Türkiye ve BK’nın o dönem için ticaret verileri incelendiğinde, 1980’li yıllarda oluşan kriz ortamından yüksek oranda etkilenmediği ve önceki yıllara kıyasla ticaret oranlarının artış gösterdiği görülmektedir.

1990 yılından itibaren Türkiye, Birleşik Krallık’a yakıt, demir çelik, kimyasal ürünler, ilaçlar, makine ve nakliye ekipmanları, elektronik veri işleme ve ofis ekipmanları, telekomünikasyon ekipmanları, entegre devreler ve elektronik bileşenler, taşıma ekipmanları, otomotiv ürünleri ihraç etmeye başlamıştır. BK ise Türkiye’ye, demir çelik, kimyasal ürünler, makine nakliye ekipmanları ve otomotiv ürünlerini 1990 yılından, yakıt ürünlerini ise 1993 yılından itibaren ihraç etmeye başlamıştır (World Trade Organization, 2021).

1990'lı yıllarda dünyada yaşanan krizlerden Türkiye, Meksika Peso Krizi (1994), Güney Doğu Asya Krizi (1997), Rusya-Ruble Krizi (1998)'den olumsuz etkilenmiştir. Türkiye ticaret oranları incelendiğinde bu olumsuz etki açıkça görülmektedir. 1990'lı yılların ilk çeyreğinde Türkiye'de gerçekleşen çelişkili politikalar, 1994 yılında ortaya çıkan Para ve Bankacılık Krizine, ülke dahilinde döviz kıtlığına ve ihracat fazlasına neden olmuştur. Krize çözüm olarak yürürlüğe konulan 5 Nisan istikrar programı sonucunda ise ihracat oranlarında artış yaşanmaya başlanmıştır (Bahar ve Erdoğan, 2011:10; Sayılğan, 1994:213-214; Tunçarslan, 2016). Bu doğrultuda 1995 yılında Birleşik Krallık'a yapılan ihracat oranlarına baktığımızda yaklaşık olarak %28 artış yaşanmıştır (Tablo 2). Merkez Bankasının yaşadığı büyük miktarda rezerv kayıpları sonucu 1997'de ortaya çıkan Asya Krizi Türkiye'nin ithalat oranlarını olumsuz yönde etkilemiş olsa da, ihracatı bundan yüksek oranda etkilenmemiştir (Tablo 1) (Delice, 2003:59, 66). 1997 krizi sonrası Birleşik Krallık'a yapılan ihracat ve ithalat oranlarına baktığımızda da Türkiye'nin yaptığı ithalatta yaklaşık %3'lük bir azalma gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 2). İstikrarlı bir şekilde hem Rubleyi değerli tutmak hem de devalüasyona uğramamak isteyen Rusya da aynı sorunla karşılaşmıştır. Merkez Bankasındaki rezervlerin erimesiyle birlikte 1998 yılında krize girmiştir. Tabii ki, bu krizin etkileri Türkiye'nin dış ticaretinde kendi olumsuz sonuçlarını göstermiştir (Sindiracı, 2016:236, 242). Kriz sonucu büyük oranda sermaye kayıpları yaşayan Türkiye'nin ithalat ve ihracat faaliyetleri de bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. İhracatta %1.1, ithalatta ise, %12.4 azalma yaşanmıştır (Tablo 1). Ruble Krizi sonrası Birleşik Krallık'a yapılan ithalat oranlarında da yaklaşık %18 azalma olmuştur (Tablo 2). 1990'lı yıllarda hem Türkiye'de hem de dünyada yaşanan krizler Türkiye'nin ekonomisini ve dış ticaretini olumsuz yönde etkilese de, genel ticaret verilerini incelediğimiz zaman Birleşik Krallıkla yapılan ticaret faaliyetlerini yüksek oranda etkilemediğini görmekteyiz.

2000 yılından başlayarak BK, Türkiye'ye ilaç, elektronik veri işleme ve ofis ekipmanları, telekomünikasyon ekipmanları, entegre devreler ve elektronik bileşenler, taşıma ekipmanları ihraç ve ithal etmeye başlamıştır (World Trade Organization, 2021). Türkiye ve Birleşik Krallık'ın 2000'li yıllarda gerçekleştirdiği ticaret faaliyetlerinin toplam verilerini (Tablo 1) incelediğimiz zaman, 2001 yılında Türkiye'nin ithalatındaki %24 azalma ve 2008 yılında yapılan ihracat ve ithalat oranlarındaki gerileme dikkat çekmektedir. Türkiye'de artan döviz talebi sonucu yaşanan 2000-2001 Ekonomik Krizleri ekonomiyi ve bankacılık sistemini derinden sarsarak beraberinde, dış ticaret açığına neden olmuştur (Turan, 2011:69-74). 2000 yılında yapılan toplam ithalat ve ihracat verilerine baktığımızda dış ticaret açığına neden olan ithalat fazlası açık bir şekilde görülmektedir. Sonrasında alınan önlemler sonucu 2001 yılı ithalat oranında %24 azaltılabildiği (Tablo 1). Bu doğrultuda Birleşik Krallık'a yapılan ithalat oranı da %29 azaltılmıştır (Tablo 2). 2008 yılında yaşanan ve dünya genelinde büyük etki oluşturan Küresel Finansal Kriz (Mortgage Krizi) ise ABD'de ortaya çıkarak tüm dünyayı ve özellikle Avrupa ülkelerini derinden etkilemiştir. Olumsuz etkilenen ekonomileri sonucu krize giren Avrupa Birliği ülkeleri ile sıkı ticaret ilişkileri bulunan Türkiye'nin dış ticareti de bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir (Tablo 1) (Afşar ve Erkoç, 2018:33-34). Azalan dış ticaret Birleşik Krallıkla yapılan ithalat ve ihracat oranlarını da etkilemiştir. Türkiye'nin Birleşik Krallık'a yaptığı ihracat oranlarında yaklaşık olarak %27'lik, ithalat oranlarında ise %34'lük bir düşüş yaşanmıştır (Tablo 2).

2010'lu yılları incelediğimizde Türkiye ve Birleşik Krallık'ın istikrarlı bir şekilde gelişen ticaret ilişkileri Tablo 1'deki ticaret verilerinde açıkça görülmektedir. Zira dönemi "altın çağ" olarak adlandıran İngiltere Başbakanı David Cameron'nun bu görüşünü, ticaret ilişkilerindeki gelişim ve istikrarlı ilişkiler nedeniyle memnuniyetini dile getiren Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da onaylamıştır. Bu doğrultuda 2010 yılının

Temmuz ayında Erdoğan ile Cameron arasında ikili ticaret ve yatırım ilişkilerini geliştirecek olan “Stratejik Ortaklık Belgesi” imzalanmıştır (Örmeci, 2018:591).

2010’lu yıllarda yaşanan, Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticaret ilişkilerini derinden etkileyen en önemli olaylardan birisi de yukarıda açıkladığımız BREXİT kararı olmuştur. Kısa bir tekrarla 2016 yılında ilk defa ortaya atılan bu kavram 2017 yılından itibaren müzakere edilmeye başlanmıştır. 2019 yılında Birleşik Krallık’ın verdiği ayrılma kararının (BREXİT) kesinleşmesinin ardından BK, 31 Ocak 2020 tarihinde Avrupa Birliğinden ayrılmıştır (Türko ve Gökçenoğlu, 2020:574). BREXİT’in gerçekleştiği bu zaman diliminde Türkiye’yi önemli bir müttefiki olarak gören Birleşik Krallık, ülkeyle olan dış ticaret ilişkilerini istikrarlı bir şekilde geliştirmiştir. Nitekim Türkiye ve BK arasında imzalan STA’nın 20 Nisan 2021 tarihinde yürürlüğe girmesiyle iki ülke arasındaki ticaret ilişkileri en üst seviyeye çıkmıştır (TİMDDO, 2020:65-68).

Tablo 1: Türkiye ve Birleşik Krallık Toplam Ticaret Verileri

Milyar Dolar	TÜRKİYE		BİRLEŞİK KRALLIK	
	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
1950	0,264	0,311	6,325	7,305
1955	0,313	0,498	8,467	10,875
1960	0,321	0,468	10,609	13,034
1965	0,464	0,572	13,81	16,128
1970	0,588	0,948	19,43	21,871
1975	1,401	4,739	43,423	53,341
1980	2,91	7,91	110,134	115,545
1985	7,958	11,344	101,252	108,957
1990	12,959	22,303	185,172	222,977
1995	21,599	35,71	237,953	267,25
2000	27,775	54,503	283,173	339,643
2005	73,476	116,774	393,458	521,919
2008*	132,027	201,964	477,475	668,6
2009*	102,143	140,928	358,158	522,86
2010	113,883	185,544	420,182	592,271
2015	150,982	213,619	465,85	630,003
2016	149,247	202,189	410,856	636,731
2017	164,495	238,715	440,997	641,002
2018	177,169	231,152	486,439	672,267
2019	180,833	210,345	469,684	695,798
2020	169,482	219,397	403,319	634,71

Kaynak: World Trade Organization, 2021.

Tablo 2: Türkiye ve Birleşik Krallık'ın Karşılıklı Ticaret Verileri

Yıl	TÜRKİYE		BİRLEŞİK KRALLIK	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1993	835,089.15	1,545,980.03	1,301,845.76	767,140.29
1994	888,859.20	1,169,645.44	1,097,680.64	948,224.45
1995	1,134,431.62	1,829,728.13	1,604,144.38	1,232,777.98
1996	1,246,667.39	2,486,258.18	2,214,658.05	1,433,833.73
1997	1,511,264.26	2,763,111.17	2,894,416.94	1,709,339.71
1998	1,710,181.63	2,681,406.21	2,703,532.79	1,942,306.26
1999	1,829,356.67	2,189,937.41	1,895,364.89	2,049,538.44
2000	2,023,665.64	2,701,681.85	2,942,043.14	2,486,451.98
2001	2,174,891.67	1,913,846.03	1,749,635.22	2,771,654.61
2002	3,005,840.15	2,430,369.19	2,082,762.52	3,813,787.54
2003	3,670,092.53	3,500,015.22	2,870,320.60	4,722,405.25
2004	5,543,924.41	4,317,140.45	3,623,916.64	6,573,440.50
2005	5,917,162.70	4,695,644.78	4,046,540.20	6,876,088.24
2006	6,814,300.85	5,137,552.74	4,572,659.13	7,880,066.35
2007	8,626,776.28	5,477,102.30	4,798,042.09	9,887,648.78
2008	8,158,669.01	5,258,922.58	4,646,511.16	9,103,647.74
2009	5,937,997.07	3,473,433.49	3,540,374.71	7,262,505.45
2010	7,235,861.13	4,680,611.33	4,876,302.46	7,990,223.01
2011	8,151,430.06	5,840,379.78	6,305,502.92	9,284,220.59
2012	8,693,598.73	5,629,454.63	5,571,479.53	9,255,098.54
2013	8,785,124.35	6,281,414.50	6,793,629.66	9,112,738.34
2014	9,903,171.59	5,932,227.26	6,130,731.11	10,556,905.70
2015	10,557,304.49	5,541,275.78	5,398,412.68	11,067,618.42
2016	11,685,790.24	5,320,236.69	6,171,969.31	12,207,456.50
2017	9,603,188.77	6,548,620.39	9,564,956.96	9,988,466.89
2018	11,113,290.66	7,446,027.07	13,673,567.83	11,546,552.43
2019	11,278,995.69	5,638,296.33	6,415,542.05	12,121,336.19
2020	11,236,969.12	5,582,390.87	6,297,617.00	11,448,310.73

Kaynak: UN Comtrade Database, 2021; World Integrated Trade Solution, 2021.

SERBEST TİCARET ANLAŞMASI'NIN TÜRKİYE VE BİRLEŞİK KRALLIK TİCARET İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

31 Ocak 2020 tarihinde resmi şekilde Avrupa Birliğinden ayrılan Birleşik Krallık, 11 aylık geçiş süreciyle birlikte Gümrük Birliği ve iç pazardan ayrılarak yeni yıl öncesi BREXIT sürecini tamamlamıştır. Birleşik Krallık, Gümrük Birliğinden ayrıldıktan sonra, ticaret yaptığı ülkelerle gümrük vergileri olmaksızın ticaret ilişkilerini sürdürmek için STA'lar imzalamaya başlar. BREXIT sonrası yapılan ve içerik açısından en kapsamlı STA'lardan biri de, 29 Aralık 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile imzalanmış olan anlaşmadır (DW Made for minds, 2020; DW Made for minds, 2021).

20 Nisan 2021'de yürürlüğe giren bu STA; Türkiye ve BK ticari ilişkilerinde büyük öneme sahiptir. Yapılan bu yeni anlaşmayla Türkiye'nin, BK'ya ihracatı sonucu oluşabilecek 2,5 milyar dolarlık vergi yükü zararı önlenmiştir. STA sonrası savunma sektöründe önemli bir işbirliği ortamı oluşturarak, bu bağlamda gerçekleştirilecek işbirliği ile ticaret hacmini genişleterek çeşitlendirebilmek mümkün olacaktır (Boyras ve İstikbal, 2021). Anlaşma taraflar arasındaki gerçekleşen ticaret ve yatırım faaliyetlerini, uluslararası ticari faaliyetlerini bir üst düzeye taşıyarak, bu faaliyetler karşısında var olan veya olacak sorunları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. AB kapsamındaki Gümrük Birliği anlaşmasından farklı olarak iki ülke arasında imzalanan bu STA, yalnız işlenmiş tarım ürünlerini değil, tüm tarım ürünlerini ve sanayi ürünlerini kapsamaktadır (Uzun, 2021). Anlaşmanın koşullarına esasen ithal veya ihraç edilen malların ücretleri, harçları ve bunlar üzerindeki geleceğe yönelik gerçekleştirilecek güncellemeler, yenilik ve değişikliklerle ilgili taraflar derhal haberdar edilecektir. Taraflar arasındaki ticareti kolaylaştırmak için etkili gümrük kontrolleri de sağlanmalıdır. Ayrıca iki ülke arasında STA'ya esasen gerçekleşen ticari faaliyetler sırasında ticarete konu olan ürünlerin gümrük tarifelerinden muaf tutulması için ürünlerin menşeinin Türkiye veya Birleşik Krallık olarak belirtilmesi gerekmektedir (Uzun, 2021). Bütün taraflarca belirlenen ticari kanunlar ve gümrük yasaları uluslararası standartlarla uyumlu olmalı, ayrıcalık yapılmayacak şekilde uygulanmalıdır. Bu STA kapsamında anlaşma tarafı bir ülkenin, başka bir taraf ülkeye (üçüncü bir ülkeyle) yönelik ihracatının veya ithalatının sınırlanamayacağı ve bu faaliyetlere yasak konulamayacağı açıkça belirtilmiştir. Yine bu anlaşmaya göre taraflar gümrük uygulamalarının modernize edilmesine ve basite indirgenmesine özendirilerek, gerçekleştirilen ticari faaliyetlerde şeffaflık ve verimliliğin sağlanması amacıyla malların serbest bırakılması, gümrük makamları için gerekli belgelerin daha da basitleştirilmesi, uluslararası sözleşmelere bağlı önlemlerin gerçekleştirilmesinde dürüstlük standartlarının sağlanması gibi hususlar önemle uygulanmalıdır (GOV.UK, 2020:4-12).

Türkiye ve BK arasında yapılan STA'nın 2.6 ve 2.7 maddelerince menşe sanayi malları ve menşe tarım ürünleri üzerindeki gümrük vergilerinin kaldırılması hususu açıkça beyan edilmiştir. ANNEX 2-A'da listelenen ürünler ise madde 2.6'ya dahil edilmemiştir. Madde 2.7'ye esasen ise ANNEX 2-B uyarınca bazı malların (Tablo 3) gümrük vergileri azaltılmıştır (GOV.UK, 2020:9-10).

Tablo 3 Tarife Oran Kotaları (Gümrük Vergisi) Azaltılan Ürünler

TRQ	Ürün Açıklaması	Kontenjan İçi Tarife
TRQ 11	Zeytinyağı	7,50%
TRQ 27	Reçeller, meyve reçelleri, meyve veya fındık püresi ve meyve veya fındık macunlar	33%
TRQ 31	Meyve ve sebze suları	33%

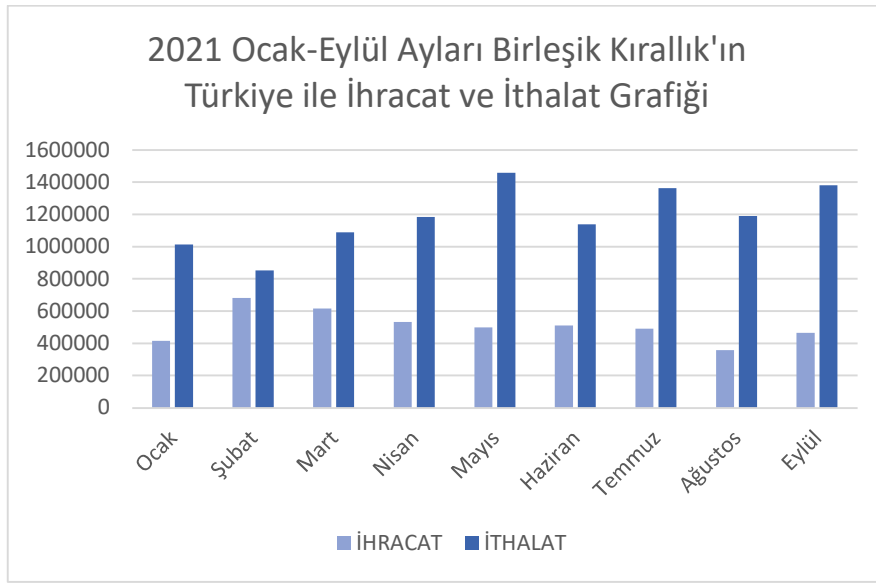
Kaynak: gov.uk, 2020.

Türkiye'nin Birleşik Krallıkla imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşması, Avrupa Birliği ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği anlaşmasından sonra ekonomik ve ticari açıdan en büyük öneme sahip anlaşma olmuştur (Milliyet, 2021). Tarihi öneme sahip olan bu STA, Türkiye ve Birleşik Krallık'ın ticari faaliyetlerinde yeni fırsatların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İki ülke de karşılıklı olarak birbirlerinin geliştikleri alanları dikkate alarak ticaret ilişkilerini farklı boyutlara taşımayı hedeflemektedir. Yapılan bu STA bir çok ikili ticaret ve iş alanlarını etkilemektedir. Tarım ve sanayi sektörüne ilişkin gelişmeler ise, özellikle dikkat çekicidir. STA sonrası işbirliği oluşturulması hedeflenen alanlardan biri de Türkiye savunma sanayisinin son yıllarda kendinden çokça bahsettiren teknolojilerinden yüksek katma değere sahip olan insansız hava araçları ve savaş uçakları projeleridir (Boyras ve İstikbal, 2021). Temmuz 2020'de İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallac'in yaptığı bir açıklamada, Türkiye Silahlı İnsansız Hava Araçlarından (SİHA) Bayraktar TB2'ye dikkat çekerek "*Başkalarının derslerine bakmamız gerekiyor*" ifadesini kullanarak, SİHA'ların gerçek bir oyun değiştirici olduğuna vurgu yapmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Türkiye savunma sanayisinde geliştirdiği ileri teknolojiye sahip hava araçlarıyla ve bu araçların somut işlevselliği ile Birleşik Krallık tarafından fark edilmiştir. Nitekim bu doğrultuda STA sonrası Türkiye ve BK arasında yapılacak yeni işbirliğinin önemli bir ayağını oluşturan SİHA'ların savunma sektöründeki ikili ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlayacağı görülmektedir (Son Haberler, 2020). Bu STA; iki ülke için de büyük öneme sahip olan ekonomi, ticaret ve savunma alanlarında sürekliliği sağlamayı hedeflemektedir, çünkü bu alanlar stratejik ve tarihi nedenlerle kritik öneme sahiptir (Milliyet, 2021).

2021 yılında kaleme aldığı yazısında Muhammet Tarhan, İngiltere'nin Ankara Büyük Elçisi olan Dominick Chilcott'un sözlerine vurgu yapmıştır. Nitekim Chilcott'a göre "Türkiye ve Birleşik Krallık arasında imzalanan STA'nın yakın gelecekte güncellenerek geliştirilmiş, farklı iş alanlarını ve fırsatları kapsayacak yeni bir anlaşmaya dönüştürülebilecektir; siyasi iradenin (ticaret bakanlarının) ve iş dünyasının (şirketlerin) da böylesine derinlemesine bir anlaşma yapılması için isteği bulunmaktadır; bu doğrultuda tarım ve hizmet alanları, yatırım ve dijital ekonomi alanları da gerçekleştirmek istenen yeni Serbest Ticaret Anlaşması kapsamına dahil edilmelidir; böylelikle yapılacak STA ülkelerimizin ekonomilerini olumlu etkileyecek, şirketlerimiz için yeni ve daha kapsamlı pazarların ortaya çıkmasına olanak sağlayacaktır. Birleşik Krallık yüksek alım gücü ve sahip olduğu yatırımcılık potansiyeli ile akıllı enerji, akıllı tarım, otonom araçlar ve uzay alanı sektörlerini geliştirmek, ilerletmek ve tecrübe kazandırmak doğrultusunda Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki yeni maksat işbirliğini geliştirerek global standartlar çerçevesinde ilerletmektir" (Tarhan, 2021). Türkiye'nin son zamanlarda imalat sektöründe edindiği tecrübe ve sunduğu kalite ile Güney Doğu Asya pazarlarına karşı Birleşik Krallık için yeni bir alternatif niteliği oluşturmuş, merkezi lokasyonu, lojistik kolaylığı ve kolay ticaret imkanları nedeni ile de İngiliz yatırımcıların dikkatini çekerek kendisini yatırımcılar için önemli bir partner konumuna yükseltmiştir (Çetinkaya, 2021).

Yabancı yatırıma ihtiyacı olan Türkiye için İngiliz şirketleri büyük önem arz etmektedir ki, bu da STA sonrası oluşması hedeflenen yeni ekonomik işbirliği alanlarının temellerini oluşturmaktadır (Türk, 2021). Maksat Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya gibi ülkelerde bir araya gelerek uzmanlaşılan alanları birleştirmek ve farklı işbirliği alanları oluşturmaktır. Bu doğrultuda Birleşik Krallık'ın finans ve yatırım sektöründeki birikimini, Türkiye'nin tarım ve sanayi sektöründeki deneyimine empoze ederek yeni faaliyet alanları oluşturmak gerekmektedir (Boyras ve İstikbal, 2021). Yapılması hedeflenen bu işbirliğinde ise, Türkiye'nin Birleşik Krallık için önemi ayrı bir yere sahiptir. Çünkü Türkiye özellikle coğrafi konumu sayesinde Birleşik Krallık'ın ticaret ilişkilerini geliştirmeyi hedeflediği birçok ülkeye "giriş kapısı" olmaktadır (Çetinkaya, 2021).

Türkiye, yüksek alım gücü nedeniyle Birleşik Krallık pazarına büyük önem vermektedir. Bu doğrultuda değerlendirdiğimiz zaman Türkiye'nin ekonomik geleceğini etkileyen bu STA, ikili ticaret hacmini de olumlu yönde etkilemiştir. Yukarıdaki Tablo 2'de geçmiş yılların karşılıklı ticaret verileri yer almaktadır. Bu verileri incelediğimiz zaman Türkiye'nin Birleşik Krallık'a yönelik bir ticaret fazlasının olduğu açıkça görülmektedir (Türk, 2021). STA yürürlüğe girdikten sonra Türkiye'nin geçen yıla nazaran 2021 yılı Ocak-Ekim dönemi için ticaret verilerini incelediğimizde, Birleşik Krallık'a 6,3 milyar dolar ticaret fazlası verdiğini, ihracatını 1,9 milyar dolar arttırarak 10,9 milyar dolara yükselttiğini söyleyebiliriz (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021). Birleşik Krallık'ın 2021 yılı için Ocak-Eylül aylarında Türkiye'ye yaptığı ihracat ve ithalat oranları aşağıdaki grafikte yer almaktadır. Yapılan ithalat ve ihracat oranlarını karşılaştırdığımız zaman ithalatın ihracata nazaran daha fazla olduğunu ve STA'nın başlattığı yeni dönemde Birleşik Krallık'ın hala Türkiye için önemli bir ihracat pazarı olmaya devam ettiğini görmekteyiz.

Kaynak: UN Comtrade Database, 2021.

Serbest Ticaret Anlaşmasının yürürlüğe girdiği 2021 yılının ilk iki ayı ve önceki yılın ilk iki ayı için Türkiye'nin Birleşik Krallık'a yaptığı ihracat ve ithalat verileri aşağıdaki grafikte yer almaktadır. Farklı yıllardaki (2020 ve 2021) aynı ayların (Ocak ve Şubat) ihracat ve ithalat oranlarını karşılaştırdığımız zaman 2021 yılının ilk iki ayı için yapılan ihracatın önceki yıla nazaran arttığını görmekteyiz. Fakat ithalat oranlarında bir önceki yıla nazaran gerileme yaşanmıştır. Ayrıca aynı ayları (Ocak ve Şubat) farklı yıllara (2020 ve 2021) nazaran kıyasladığımız zaman ithalatta düşüş yaşandığını görmekteyiz.

Kaynak: UN Comtrade Database, 2021.

Brexit sonrası Türkiye'nin Birleşik Krallık pazarına yaptığı ihracat, AB ülkelerinin payına nazaran artmaya başlamıştır. Birleşik Krallık pazarında artış ivmesi kazanan ürünler ise, otomotiv, elektronik ve elektrik ürünleri, tekstil ürünleri, kimyevi ürünler ve maddeler, demir ve diğer demir dışı metal ürünleri olmuştur. STA'nın yürürlüğe girmesi farklı alanlarda ürünler ihraç eden sektörlerin gelişmesine ve büyümesine olanak sağlayarak, bu sektörlerle yönelik ekonomik kolaylıklar oluşturmuştur. Örneğin sanayi ve tekstil ürünleri gibi sektörlerde vergilendirme yapılmamış, var olan tarife ve kotalar kaldırılarak oluşabilecek maliyet yükünün önüne geçilmiştir. Lakin şunu da belirtmek gerekir ki, STA çelik sektöründeki ithalat kotalarını etkilememiş ve beklendiği kadar avantaj sağlamamıştır (Güneş, 2021).

SONUÇ

Türkiye ve Birleşik Krallık arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasının oluşturduğu yeni ekonomik ortamı, devletlerin bu konudaki tutum ve davranışlarını doğru şekilde değerlendirebilmek için bu makalede öncelikle Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) disiplini kapsamında Neoliberal teori incelenmiştir. Bir UPE disiplini olan Neoliberalizm ve Serbest Ticaret Anlaşmasını (STA) ilişkilendirdiğimiz zaman vardığımız kanı, geçmişten günümüze kadar Neoliberal ideoloji ile tüm dünyada yaygınlaşmayı hedefleyen serbest ticaret politikalarının, günümüzde STA'lar vasıtasıyla küresel dünyada yaygınlık kazanmış olmasıdır. Serbest Ticaret Anlaşmaları serbest ticaret politikalarını etkin kılan ve Neoliberal yeniden yapılanmaya hizmet eden önemli bir koşullandırma çerçevesidir. STA'lar küresel ticaret sisteminin hakim olduğu bir dönemde, Neoliberal ekonomi politikalarını ülkelere adapte eden ve gelişmekte olan ülkeleri yeni küresel sisteme empoze etmek için kullanılan önemli bir araçtır.

İki ülke arasındaki ticaret ilişkilerinin tarihsel sürecini incelediğimiz zaman, ilişkilerin Gümrük Birliği anlaşması kapsamında ilerlediği dönemler var olan birçok kısıtlamaların STA ile ortadan kalktığını, ilişkilerin geliştiğini, modernize edildiğini, kolaylaştırıldığını söyleyebiliriz. İki ülkenin dünya ile yaptığı yaklaşık 70 yıllık ticaret verilerini ve karşılıklı olarak yaptıkları 27 yıllık ticaret verilerini farklı dönemlerde ortaya çıkan krizleri de göz önünde buldurarak incelediğimiz zaman, Türkiye ve Birleşik Krallık arasında ticaret ilişkilerinin geçmişten günümüze kadar istikrarlı bir şekilde geliştiğini görmekteyiz.

Bu istikrarlı ilişkide yaşanan en önemli gelişme ise, 29 Aralık 2020 yılında imzalanan İkili Serbest Ticaret Anlaşması olmuştur. İki ülke arasında yapılan bu anlaşma ülkelerin karşılıklı olarak ticaret yaptıkları zaman oluşan engelleri ve ekonomik yükleri ortadan kaldırmış, ülkeler arasındaki ticaret alanlarının çeşitlendirilmesine, yeni işbirliği ve yatırım imkanlarının oluşmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak da iki ülke arasındaki ticaret ilişkilerinin yeni dönemi olarak vurguladığımız STA dönemi, tarafların ekonomik açıdan kar etmelerine ve siyasi açıdan diğer ülkeler karşısında alternatif bir pazar kazanarak, ticaret olanaklarını çeşitlendirip geliştirmelerine imkan sağlamıştır. Bu kapsamda öncelikle ticaret yaparken oluşan vergi yükünden kurtulan taraf ülkelerin sanayi ve tarım ürünlerine herhangi bir kısıtlama koyulmaksızın ürünlerin tümü STA'ya dahil edilmiştir. Ayrıca anlaşma sonrası birçok yeni alanlarda işbirliği imkanlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Maksat savunma sanayisi, akıllı enerji, akıllı tarım, otonom araçlar ve uzay sektörü gibi alanlarda yeni ikili işbirliği imkanları oluşturarak global standartlar çerçevesinde geliştirmektir. Yüksek alım gücüyle Türkiye'nin Birleşik Krallık için önemi, finans ve yatırım sektöründeki sahip olduğu birikim nedeni ile Birleşik Krallık'ın Türkiye için faydası iki ülke için de göz ardı edilemeyecek kadar önemli konulardır. İkili ilişkilerde STA'nın başlattığı yeni dönem bu ve bu gibi konularda oluşturulması hedeflenen işbirliği imkanlarının ve bu kapsamda elde edilmesi hedeflenen ekonomik menfaatlerin dönüm noktası olmuştur.

KAYNAKÇA

ABBOTT, K. & SNIDAL, D. (1998). "Why States Act through Formal International Organizations", *The Journal of Conflict Resolution*, 42(1): 3-32,

<https://www.jstor.org/stable/174551>, (13.06.2021).

AFŞAR, B. ve ERKOÇ, Y. (2018). "2008 Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri: Konya Organize Sanayi Bölgesi Örneği", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 31-48.

- AL, A. (2015). "Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi", İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1): 143-159.
- AL, A. ve KATITAŞ, G. (2020). "Uluslararası Politik Ekonomi Var Olanın Fark Edilişi", (Ed.) AL, A., BALCI, M. ve KANLI, İ. B., Uluslararası Politik Ekonomi, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ATEŞ, D. ve GÖKMEN, G. S. (2013). "Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1): 45-71.
- AUSTRALIAN GOVERNMENT DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE. (2022). "The Benefits of Free Trade Agreements", <https://www.dfat.gov.au/trade/about-ftas/Pages/the-benefits-of-free-trade-agreements>, (13.01.2022).
- AXELROD, R. & KEOHANE, R. (1985). "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions", World Politics, 38(1): 226-254.
- BAHAR, O. ve ERDOĞAN, E. (2011). "1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27): 1-19.
- BALAAM, D. & DILLIMAN, B. (2015). Uluslararası Ekonomi Politika Giriş, (Çev.) USLU, N., Adres Yayınları, Ankara.
- BALCI, M. ve GÖCEN, C. E. (2020). "Uluslararası Ticaret ve Üretim Tarihsel Gelişimi ve Bu Bağlamda Türkiye'nin Politik Ekonomi Analizi", (Ed.) AL, A., BALCI, M. ve KANLI, İ. B., Uluslararası Politik Ekonomi, Savaş Yayınevi, Ankara.
- BALDWIN, D. (1993). "Neoliberalism, Neorealism, and World Politics", (Ed.) BALDWIN, D., Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate, Columbia University Press, New York.
- BAŞKAYA, F. (1986). "Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına: Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi", Birlik Yayıncılık, Ankara.
- BEAUD, M. (2015). Kapitalizmin Tarihi 1500-2010, (Çev.) BAŞKAYA, F., Yordam Kitap, İstanbul.
- BELL, D. (2014). "What Is Liberalism?", Political Theory, 42(6): 682-715.
- BOYRAZ, H. M. ve İstikbal, D. (2021). "Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Fırsatlar", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ingiltere-iliskilerinde-yeni-firsatlar/2101552#>, (15.07.2021).
- CANIKLIOĞLU, M. (1996). "Liberalizm 1", BDS Yayınları, İstanbul.
- CASE, K. E., FAIR, R. C. & OSTER, S. M. (2012). Ekonominin İlkeleri, (Çev.) DELİKTAŞ, E., KARADAĞ, M. ve GÜÇLÜ, M., Palme Yayınevi, Ankara.
- COLLIER, P. & DOLLAR, D. (2002). "Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy", World Bank and Oxford University Press, Washington, DC.
- ÇETİNKAYA, Z. (2021). "İngiliz Firmalar için Türkiye'nin Sunduğu İmkanlar Büyük Potansiyel Oluşturuyor", <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ingiliz-firmalar-icin-turkiyenin-sundugu-imkanlar-buyuk-potansiyel-olusturuyor/2159578>, (05.12.2021).

- DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL TRADE (2021). “Continuing the United Kingdom’s Trade Relationship with the Republic of Turkey”,
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/948936/ccs1220781734-turkey-trade-pr-accessible.pdf, (15.07.2021).
- DELİCE, G. (2003). “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (20): 57-81.
- DEMBOUR, M.-B. & STAMMERS, N. (2018). “Free Trade, Protectionism, Neoliberalism: Tensions and Continuities”, London Review of International Law, 6(2): 169-188.
- D. OSTRY, J., LOUNGAN, P. & FURCERI, D. (2016). “Neoliberalism: Oversold?”, FINANCE & DEVELOPMENT, 53(2): 38-41.
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/ostry.htm>, (12.06.2021)
- DW. MADE FOR MINDS (2020). “Türkiye ile İngiltere Serbest Ticaret Anlaşması İmzaladı”,
<https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ile-ingiltere-serbest-ticaret-anla%C5%9Fmas%C4%B1-imzalad%C4%B1/a-56084724>, (28.11.2021).
- DW. MADE FOR MINDS (2021). “İngiltere Brexit Sürecini Tamamladı”, <https://www.dw.com/tr/ingiltere-brexit-s%C3%BCrecini-tamamlad%C4%B1/a-56111755>, (28.11.2021).
- ERDOĞAN, M. (1998). “Liberal Toplum Liberal Siyaset”, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (1977). “Establishing an Association Between the European Economic Community and Turkey”, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:f8e2f9f4-75c8-4f62-ae3f-b86ca5842eee.0008.02/DOC_2&format=PDF, (15.07.2021).
- EUROPEAN COMMISSION (2021). “EU Trade Relations with Turkey. Facts, Figures and Latest Developments”, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey/>, (15.07.2021).
- EUROPEAN COMMISSION (2019). “36th Meeting of the Eu-Turkey Customs Union Joint Committee”,
https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158587.pdf, (15.07.2021).
- EUROPEAN STUDENT THINK TANK. (2016). “Free Trade Agreements – A Brief History”,
<https://esthinktank.com/2016/06/14/free-trade-agreements-a-brief-history/>, (14.01.2022)
- FRIEDMAN, T. L. (2000). “The Lexus and the Olive Tree”, Anchor Books, New York.
- GATHII, J. (2011). “The Neoliberal Turn in Regional Trade Agreements”. Washington Law Review Association, 86(3): 421-474.
- GILPIN, R. (1987). “The Political Economy of International Relations”, Princeton University, New Jersey.
- GOV.UK (2020). “Free Trade Agreement: Between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Republic of Turkey”
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/963851/CS_Turkey_1.2021_UK_Turkey_Free_Trade_Agreement.pdf, (15.07.2021).

- GRIECO, J. M. (1988). "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", *International Organization*, 42(3):485-507.
- GRINSPUN, R. & KREKLEWICH, R. (1994). "Consolidating Neoliberal Reforms: "Free Trade" as a Conditioning Framework", *Studies in Political Economy*, 43(1): 33-61.
- GÜLTEKİN, R. ve ÜYÜMEZ, M. E. (2015). "Türkiye ile Rusya Federasyonu Serbest Ticaret Anlaşmasının İki Ülke Ticaretine Olası Etkileri ve Vergisel Yansımaları", (Ed.) SARI, S., GENCER, A. H. ve SÖZEN, İ., *International Conference on Eurasian Economies*, Eurasian Economists Association, Kazan – Russia.
- GÜNEŞ, İ. (2021). "Brexit Türkiye'ye Yaradı", <https://www.dunya.com/ekonomi/brexit-turkiyeye-yaradi-haberi-620512>, (10.12.2021).
- HARVEY, D. (2007). "A Brief History of Neoliberalism", Oxford University Press, New York.
- HEYWOOD, A. (2016). *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev.) KÖSE, H. M., Küre Yayınları, İstanbul.
- HUR, J. & PARK, C. (2012). "Do Free Trade Agreements Increase Economic Growth of the Member Countries?", *World Development*, 40(7): 1283-1294.
- INTERNATIONAL TRADE ADMINISTRATION (2022). "Free Trade Agreement Overview ", <https://www.trade.gov/free-trade-agreement-overview>, (13.01.2022).
- JACOBS, M. & ZELIZER, J. E. (2010). "Conservatives in Power: The Reagan Years, 1981-1989 A Brief History with Documents", Bedford/St. Martin's, Boston.
- JOPPKE, C. (2020). "Immigration in the Populist Crucible: Comparing Brexit and Trump", *Comparative Migration Studies*, 49(8): 1-18.
- KEOHANE, O. R. (1984). "After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy", Princeton University Press, New Jersey.
- KIZILBOĞA, Ö. R. ve AKBULUT, A. (2020). "Küreselleşme ve Uluslararası Politik Ekonomi İlişkisi", AL, A., BALCI, M. ve KANLI, İ. B., *Uluslararası Politik Ekonomi*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- KOÇTÜRK, O. M. ve GÖLALAN, M. (2010). "1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi", *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(2): 48-65.
- KUPER, G. H. (2002). "Measuring Oil Price Volatility", *SSRN Electronic Journal*: 1-19, Doi: 10.2139/ssrn.316480.
- LANJOUW, G. J. (1995). "International Trade Institutions", Addison-Wesley Longman Limited, New York.
- MİLLİYET (2021). "Tarihi Anlaşmanın Ardından İngiltere'den Önemli 'Türkiye' Çıkışı", <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-tarihi-anlasmanin-ardindan-ingiltereden-onemli-turkiye-cikisi-6435602>, (04.12.2021).
- NAGGAR, T. (1997). "Adam Smith's Laissez Faire", *The American Economist*, 21(2): 35-39.
- ÖRMECİ, O. (2018). "Son Yıllarda Türkiye-Birleşik Krallık (İngiltere) İlişkileri: İlişkilerde 'Altın Çağ' Dönemi mi?", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2): 589-621.

- ÖZTÜRK, S. ve SAYGIN, S. (2017). “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12): 1-12.
- SAYILGAN, Ş. (1994). “5 Nisan Kararları ve Beklentiler”, *Marmara İletişim Dergisi*, (8): 213-217.
- SIRIM, V. (2018). “Türkiye-Ortadoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkilerinde 1973 Petrol Krizinin Yeri”, *Social Sciences Studies Journal*, 4(26): 5753-5762.
- SİNDİRAÇ, A. (2016). “1998 Rusya Ekonomik Krizi ve Türkiye Ekonomisine Etkisi” (Ed.) AL, A., *Uluslararası Politik Ekonomi: Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- SNIDAL, D. (1985). “Implications for International Regimes and Cooperation”, *American Political Science Review*, 79(4): 923-942.
- SON HABERLER (2020). “İngiltere Savunma Bakanı: Türk SİHA'ları Gerçek Bir Oyun Değiştirici”, <https://www.sonhaberler.com/ingiltere-savunma-bakani-turk-sihalari-gercek-bir-oyun-degistirici-haber-814695>, (03.12.2021).
- STANFORD, J. (2015). *Herkes İçin İktisat: Kapitalist Sömürüyü Anlama Kılavuzu*, (Çev.) ÖNCEL, T., Yordam Kitap, İstanbul.
- STEIN, A. (1982). “Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World”, *International Organization*, 36(2): 299-324.
- STEIN, A. (2008). “Neoliberal Institutionalism”, (Ed.) Reus-Smit, C. & Snidal, D., *In The Oxford Handbook on International Relations*, Oxford University Press, New York.
- ŞİŞMAN, M. (2007). “Kuzey Güney İlişkileri ve Güneydeki Kalkınma Dinamiği Sınırları: Merdiven İtilmiş Mi?”, *Marmara Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, 22(1): 57-87.
- TARHAN, M. (2021). “İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Chilcott: Türkiye-İngiltere İlişkilerinde Yeni Bir Dönem Başlıyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ingilterenin-ankara-buyukelcisi-chilcott-turkiye-ingiltere-iliskilerinde-yeni-bir-donem-basliyor/2173122>, (06.12.2021).
- TAYYAR, A. ve ÇETİN, B. (2013). “Liberal İktisadi Düşüncede Devlet”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1): 107-120.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI (2019). “Gümrük Birliği”, https://ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html, (15.07.2021).
- THEORIES OF INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY (1997). (Ed.) CRANE, G. T. & AMAWI, A., *The Theoretical Evolution of International Political Economy: A Reader*, Oxford University Press, New York.
- TOPUZ, H. ve COŞKUN, A. E. (2018). “Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25): 672-685.
- TUNÇARSLAN, N. (2016). “1994-1995 Meksika (Peso) Krizi ve Türkiye'deki 1994 Para ve Bankacılık Krizi”, (Ed.) AL, A., *Uluslararası Politik Ekonomi: Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

- TURAN, Z. (2011). “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(1): 56-80.
- TÜRK, Y. (2021). “Türkiye’de İngiliz Ticaret Odası Başkanı Gaunt: Türkiye, Büyüme Potansiyeli Yüksek Bir Ülke”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyede-ingiliz-ticaret-odasi-baskani-gaunt-turkiye-buyume-potansiyeli-yukse-bir-ulke/2110882>, (01.12.2021).
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ TİCARET BAKANLIĞI (2021). “Ticaret Bakanlığının 2022 Yılı Bütçesi TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda”, <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakanliginin-2022-yili-butcesi-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda>, (13.12.2021).
- TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ DİJİTAL DÖNÜŞÜM OFİSİ (2020). “Birleşik Krallık Hedef Pazar Ülke Analizi”, https://tim.org.tr/files/downloads/Analiz_Rapor/Birle%C5%9Fik%20Krall%C4%B1k%20Hedef%20Pazar%20%C3%9Cke%20Analizi.pdf.pdf, (15.07.2021).
- TÜRKO, E. S. ve GÖKÇENOĞLU, S. (2020). “Avrupa Birliği Tarihinde Bir Geri Adım: Brexit”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1): 573-589.
- UN COMTRADE DATABASE (2021). <https://comtrade.un.org/data/>, (01.12.2021).
- UPCOUNSEL (2020). “Intellectual Property Protection”, <https://www.upcounsel.com/intellectual-property-protection>, (13.01.2022).
- UYGUN, S. (2011). Ekonomik Krizlerin Türkiye'nin Dış Ticareti ve Rekabet Gücü Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- UZUN, F. (2021). “Türkiye-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşmasının Detayları”, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/turkiye-birlesik-krallik-serbest-ticaret-anlasmasinin-detaylari/608313>, (15.07.2021).
- VESETH, M. (2009). “International Political Economy”, (Ed.) WIENER, J. & SCHRIRE, R. A., International Relations - Volume II, EOLSS Publications, Oxford.
- WALZENBACH, G. (2016). “Global Political Economy”, (Ed.) MCGLINCHEY, S., International Relations, E-International Relations, London.
- WORLD INTEGRATED TRADE SOLUTION (2021). “Turkey Trade Balance, Exports and Imports by Country and Region” <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/2019/TradeFlow/EXPIMP>, (29.09.2021).
- WORLD TRADE ORGANIZATION (2021). <https://data.wto.org/?idSavedQuery=a3ae5356-b331-408b-ab1d-1a30f216c3e4>, (15.07.2021).